مێژووی گۆرانی و موزیکی ناوچەی کۆیە

وریا ئەحمەد

سمایلی ماملێ

* ئاگادارین ماوەیەکی باشە بە گەرمی خەریکی کۆکردنەوەی زانیارین، لەبارەی هونەری گۆرانی و موزیکی ڕۆژهەلاتی کوردستان، تا ئەمڕۆ چەندین نووسین و تەنانەت کتێبیشتان لەم ڕووەوە بە چاپ گەیاندووە، بۆیە حەزدەکەین سەرەتا هەندێک باسی هونەری گۆرانی و موزیکی ڕۆژهەلاتی کوردستان و بە تایبەتی هی ناوچەی (موکریان)مان بۆ بکەیت؟

– لە ناوچەی موکریاندا لە کات و سەردەمانی کۆندا، ئەوکاتەی هیچ جۆرە کەرستەیەکی ئاسایی وەک: ڕادیۆ، TV، گرامەفۆن و ... تاد، نەبووە تا خەڵکەکە وەک ئەمڕۆ کاتی خۆیانی پێ بەسەر ببەن، تاکە شتێک ئەوسا خەڵکەکەی ڕاگرتبوو ئەو (قەتار، ئاواز، شێوەگوتنەکانی ناوچەکە) بوو کە پشتاوپشت پارێزراون و بۆ ئێمە جێ ماون، ئەمەش لە هەموو بوارەکانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و (فەرهەنگی – ڕۆشنبیری) ڕەنگی داوەتەوە. وەک هەموو لایەکیشمان دەزانین، بەداخەوە (مێژوو) هەمیشە ئەوداڕە، یان ئەو بۆن و بەرامە بووە، کە هەمیشە (زاڵم) قۆستوویەتییەوە، بۆیە مرۆڤەکان، یان (زاڵم)، یان (مەزڵووم) دەرچوونە. ئێمەی کوردیش هەر لە سەرەتاوە دیارە باجدەری ئەو مێژووە بووینە و هەمیشە زوڵم لێکراو بووینە، بەداخەوە لە لایەکی دیکەشەوە مێللەتەکەی خۆشمان دیسان کەمتر بایەخی بە فەرهەنگی ئەرشیڤ داوە، بۆیە نەبوونی فەرهەنگێکی ئەرشیڤی هونەری، زەرەرێکی یەکجار گەورەی لە هونەری موزیک و مەقام و گۆرانی و شێوەگوتنەکانی نەتەوەییمان داوە، تەنانەت ئەو زیانە وەبەر دەنگبێژەکانیشمان چ ژن بووبن، یان پیاو کەوتووە و ئەوەتانێ ئەمڕۆ هیچ جۆرە زانیارییەک دەربارەی: هونەر و ژیانیان بۆ ئێمە و بۆ نەوەکانی

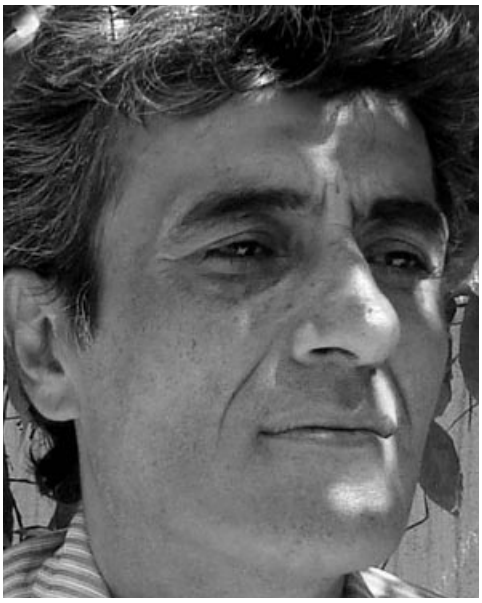

سمایلی ماملێ

دواتریش جێ نەماوە! لە ناوچەی موکریان دوای شەڕی یەکەمی جیهان بە هەموو قاتوقڕی و کوشتوکوشتارێک کە (ڕووسەکان) بەسەر ناوچەکەیاندا هێنا، تەنیا شتێک دوای ئەوە ناوچەکەی ڕاگرت ئەو حەیران و لاوک و مۆزیک و ئاواز و شێوە گوتن و گۆرانییانە بوو کە لە سەردەمانێکی زۆر زووەوە باوک و باپیران سنگاوسنگ بۆیان جێ هێشتووین، شایانی گوتنە میللەتی کورد ئەدەبی سەرزاری کە نەنووسراوەتەوە و زۆربەی تا ئەمڕۆش تۆمار نەکراوە، یەکجار زۆرە و هەم بە توانایە، دوژمنانیش لە هەوەڵەوە توانیویانە هەموو شتێک لە کورد بستێنن، کەچی خۆشبەختانە نەیانتوانیوە ئەم هونەرەی لێ بستێنن! مەبەستم لە هونەرەکە و زمانەکەیە. هونەرمەندەکانیشمان کە هاتوون هەر یەکە ڕۆڵی خۆیان لە بووژانەوە و لە شادکردن و لە هەژاندن دیوە. موکریان یەکێکە لەو ناوچانەی کوردستان، کە دەنگخۆشی زۆری تێدا هەڵکەوتووە، هی دیکەیان هەیە وەک بنەماڵە هەڵکەوتوون. جاران خەڵکی ناوچەکە کە گۆوەند و زەماوەندیان کردووە، کەسانێک هەبوونە توانیویانە ئەو پێوەندییە کۆمەڵایەتییە: لە دەست گرتنی ژن و پیاو و کوڕ و کچ لە ناو شایی ڕەشبەڵەکدا، بە جوانی بیپارێزن و بیهێڵنەوە، ئەوە لە کاتی کچ بەشوودان و ژن گواستنەوەدا بەرپا دەبوو، ئەم کارەش بە دەست و پەنجە و دەم و زار و زەحمەتی هونەرمەندەکانەوە بووە. لە ساڵی (١١٣٦)ی هەتاویدا (١٩٥٧) ئەمە دوای جەنگی جیهانی، یەکەم گۆرانیبێژ کە هەڵیدا و توانی دەنگی کەمێک لە ناوچەی موکریان بپەڕێتەوە (عەولای سنجاوێ) بوو، کە پێش (٤ - ٥) ساڵ لە تەمەنی سەرووی (١٠٠) ساڵیدا کۆچی دوایی کرد، ئەو هونەرمەندە میللییە یەکێکە لە کۆنترین گۆرانیبێژانی موکریان، کاریکی دیکە کە عەولای سنجانێ کردی، ئامێری (دایەرە)ی هێنایە نێو گۆرانی کوردییەوە!

* دەتوانی بەراوردێکمان لە نێوان ئامێری (دەفی گەورەی دەرۆشی) و ئامێری (دایەرە)دا بۆ بکەیت؟

- ئامێری دەفی گەورەی دەرۆشی زووتر هەر بە دەست دەرۆشانەوە بووە، لە بۆنەی شاد و دنیاییدا نەدەبوو بەکاربێت! بەڵام دایەرە کە قەوارەی لەویان بچووکترە و ئەڵقە و زنجیریشی نییە، بۆیە بەکارهێنانیشی لە بۆنەی شاد و بەزمدا وەک ئەویان یاساغ نەبووە، بەو هۆیەوە هەرچی گۆرانیبێژی لای خۆمانە هەستاوە ئامێرێکی دایەرەی بۆ خۆی دروست کردووە.

* کێ یەکەم جار ئامێری دەفی دەرۆشی لە ناو (تەکیە)وە هێنایە ناو موزیکی کوردییەوە؟

- یەکەم کەس هونەرمەند (ئیقبالّی حاجبی) بوو، ئەوە لە ساڵی (١٩٧٩)ی زایین بە بۆنەی شۆڕشی گەلانی ئێرانەوە بە کوردیشەوە، لە بەرهەمی سیمفۆنیای (کاڤۆکی) بۆ یەکەم جار ئەو ئامێری دەفی دەرۆشییەی بەکارهێنا، لەو کۆنسێرتەی کە لە شاری (سنە - کوردستان) بەڕێوەچوو، مامۆستا (هێمن موکریانی)ش ئامادەی ئەو کۆنسێرتە بووە و گوتارێکیشی تێدا خوێندۆتەوە. بە قسەی ئیقبالّ هەندێ بە ناو (مەلا) بە بۆنەی بەکارهێنانی ئامێری دەفی دەرۆشییەوە (فەتوا)شیان لەسەر دەرکردبوو! هەروەها سمایلی ماملێ گوتی: یەکەم کەسیش کە ئەو ئامێرە کوردییەی بردە نێو موزیکی فارسەکانەوە ئەوە بۆ مێژوو (کامکاران) بوون. فارس ئامێری دایەرەیان هەبووە، بەڵام قەت ئامێری دەفی دەرۆشییان نەبووە، دووریش نییە عەولای سنجانێ کاتی خۆی ئەو ئامێری دایەرەی بە دەست (ئازەری)یەکانەوە دیبێت و وەری گرتبێت، بۆیەش وا دەڵێم: چونکە لە سەردەمانی زۆر کۆنەوە (ئۆرکسترای ئازربێجان لە ڕادیۆی تارانێ) ئەو ئامێری دایەرەیان هەبووە! وێنەم هەیە کە ئەو قسەیەم دەسەلمێنێت.

* ڕۆڵی (تەکیە) و (خانەقا)کان لەم بوارەدا چۆن هەڵدەسەنگێنیت؟

- بەڕای من خانەقا(١) لە کوردستان مەکۆی

پێگەیشتن و تێگەیشتنی سیاسی و ئەدەبی و فەرهەنگی و هونەریش بووە، تەواوی ئەدیبان و گۆرانیبێژان، تەنانەت رێبەرانی سیاسیشمان سەرەتا (فەقێ)، یان (مەلا) بوونە و لە (حوجرە)دا پێگەیشتوونە، بۆ نموونە: لە مەهابادێ خانەقای (شەمزین)مان هەیە، کە هی خانەوادەی (نەهری)یە، ئامێری (دەف)یان هێناوە و شەوانە (زیکر ـ ستایش)ی خوداوەندیان تێدا کردووە، گەورە پیاوانی وەک: مامۆستایان (کامیلی ئیمامی) و (هێمن) و (هەژار) و (مارفی کۆکەیی) و (هێدی) و (مەلا کەریم) لەو شوێنانەدا پێگەییون.

* (مەلا کەریم) ئایا مەبەستت لە گۆرانیبێژی کۆچکردووی ڕەسەن و ناوداری کوردە؟

– بەڵێ، بۆ ئاگاداریتان ئەو هونەرمەندە خەڵکی گوندی (ئیندرقاش)ی ناوچەی (مەهاباد)یە، ساڵی (١٩٣٦)ی زایینی بۆ باشووری کوردستانێ پەڕیوەتەوە، لە بەرهەمە ناوداڕە جێماوەکانی ئەو کەڵە هونەرمەندە (کە دەڵێن ئەمڕۆ دەشت و کێو شینە، ئەی خودا لەو ئاگر بارانە) و هی تریشە، کە زۆر زوو لە (بەغدا) لەسەر (سەفحە ــ قەوان) تۆماری کردوون، ئەو هونەرمەندە یەکێکە لە کۆنترین گۆرانیبێژانی ناوچەی موکریان.

* باسی هونەرمەندی میللی (عەولای سنجانێ)تان کرد، ئایا لەگەڵ ئەودا گۆرانیبێژی دی هەبوون؟

– هەر لە سەردەمی ئەودا هونەرمەندێکی میللی تر هەبوو بە نێوی (برایم هەللامە)، ئەمەشیان لەگەڵ گوتندا ئامێری (دایەرە)ی بەکارهێناوە، ئەوانە پێکەوە بۆ (داوەت)ان(٢) چوونە، لەو سەردەمە کۆنانەدا بواری ئایینی ڕێگری کردوون، بۆیە گۆرانیبێژەکان زۆرجار لە گوتن پرینگاونەتەوە(٣)، هەر لەو ماوەیەدا لە ناوچەی موکریان شێرە ژنێک پەیدابوو بە نێوی (مەنیج حەیران)، ئەمە لە کاتێکدا بوو ئایینی ئیسلام ڕۆڵێکی نێگەتیڤی بەرانبەر بەو هونەرە دەگێڕا و هەندێ کۆلکە مەلا و نەفام وایان نیشانی خەڵک دابوو: نەک هەر بۆ ژن، بگرە بۆ پیاویش گۆرانی گوتن و داوەتگێڕان نەنگییە! ئا لەوکاتەدا خانم گۆرانیبێژێک پەیدا بوو! مەنیج حەیرانی گۆرانیبێژی میللی، ژنێکی تا پیاو دەست هەڵێنێ بالآبەرز، هەمیشە پرچی بەسەر شان و ملیدا پەخشان کردووە، زۆرتر شەڵواری پیاوانی لەبەر کردووە، هەڵسوکەوتیشی پیاوانە بووە، بۆ نموونە: جنێوی پیاوانەی داوە، کە هاتۆتە نێو بازاڕ تەواوی ئەو خەڵکە سەیریان کردووە، وەک پیاو لە چایخانە دانیشتووە و چای بانگ کردووە، دەڵێن: چۆتە نێو مەیخانانیش و جار جارە ئاوی جۆیشی خواردۆتەوە! ئەو خانمە کەسایەتییەکی نێرانەی هەبووە و حەزی کردووە وەک پیاو هەڵسوکەوت بکات، خوشکێکی هەبووە لای مالّی (خەلیفە ئامینە)ی (بۆکان)ێ کارەکەر بووە، ڕۆژێک مەنیج بۆ سەردانی ئەو خوشکەی چووە،(٤) ئەو ڕۆژە مەنیج بە خەلیفە ئامینەی گوتووە: دەمەوێ گۆرانیتان بۆ بڵێم؟ خەلیفە ئامینە لە وەڵامی ئەو قسەیەیدا گوتبووی: لێرانە ژن بۆی نییە گۆرانی بڵێت، ئەگەر دەتەوێ گۆرانی بڵێی بڕۆ بۆ ساباڵاغێ! بۆیە مەنیج حەیران چۆتە ساباڵاغێ و هونەرمەندە میللییەکانی ئەوسا وەک: عەولای سنجانێ و برایم هەللامە و کاکە جۆ و شەنگە جۆ(٥) لەگەڵ خۆیاندا بۆ داوەت و ئاهەنگەکانیان بردووە. ئەو خانمە هونەرمەندە میللییە لەو هونەرەدا بە پایەیەکی گەورە گەیشتووە و وای لێهاتووە تەواوی شاییەکان و گۆوەندەکان و زەماوەندەکانی ناوچەی موکریان کەوتۆتە دەستی، بۆ نموونە: هەر کەس بیویستبایە ئاهەنگ بگێڕێت، دەبوو بچێت پرس بەو خانمە بکات، ئەو وەک بەرپرسیان بوو، گۆرانیبێژەکان و موزیکژەنە میللییەکانی دەستنیشان کردووە و بەسەر گۆوەند و داوەتەکان دابەشی کردوون.

* تا ئەم دواییەش ئێمە وا تێگەیشتبووین کە ئەو خانمە حەیرانبێژ بووە؟

– ئەو نازناوی (حەیران)ـە، هی ئەوە نییە کە حەیرانبێژ بووبێت، بەڵکو دایکی ناوی حەیران بووە، بەو شێوەیەش نییە بڵێین مەنیج حەیران لە ژیانیدا حەیرانی نەگوتبێت، بەڵکو بەوە ناسرابوو گۆرانی گەرموگوڕ و خێرای بۆ ناو شایی و گۆوەند گوتووە، گەلێک جاریش کە لە ناو شایی گۆرانی گوتووە، هاتووە سەرچۆپی گرتووە! ئەو وێنەیەش کە دیارە زۆر کۆنە هی ئەو خانمەیە و سەرچۆپی گرتووە.(٦)

* ئایا مێژووی لە دایکبوون و کۆچی دوایی (مەنیج حەیران) بە دروستی دەزانن؟

– لە دایکبووی ساڵی (١٩٠٩)، یان (١٩١٠)ی زایینە، وەک کۆڵیومەتەوە تا ساڵی (١٩٥٥)ی زایینیش مابوو، لەو ڕێکەوتەوە ئیدی دیار نەماوە! خانەوادەی ئێمە کاتی خۆی زۆربەیان دیوبانە. هەروەها کاک سمایل گوتی: بە باشی دەزانم باسی خوویەکی دیکەی ئەو خانمە بکەم: مەنیج حەیران عاشقە ژن بووە و ژنی زۆر خۆشویستووە، لە ناو شاییدا کە دیارە (شایەر)یش بووە،

تێکستی گۆرانییەکانی هەمیشە بە زاری کوردەوە بە کچ و ژنانیدا هەڵگوتووە! لە وەڵامی پرسیارێکدا گوتی: نەخێر ئەو خانمە شووی نەکردووە. کاک سمایل گوتی: لە سەردەمی گۆرانیبێژانی وەک: عەولای سنجانێ و برایم هەللامە و مەنیج حەیران و عەلی خەندان و کاکە جۆ و شەنگە جۆ، جگە لەوەی لە ناو شاییدا گۆرانیان گوتووە، (نوکتە) واتە قسەی خۆش و پێکەنینناویشیان بۆ خەڵکەکە کردووە. سەردەمی ئەوان گۆرانی گوتن لە سەر شەقام و نێو کۆڵانانیشدا نەنگی و خەوش نەبووە، بۆ نموونە: ئەوکاتە ئەگەر گەنجێک کچێکی خۆشویستووە، بە گۆرانی ڕازی دڵی خۆی بۆ هەڵبژشتووە. ئەوسا کەمینەیەک خەریکی بواری ئایین بووە، ئەگینا زۆرینەی خەڵک حەزی بە گوتن و دەنگی خۆش کردووە و پێی شاد بووە، چونکە ئەوسا وەک ئەمڕۆ ڕێگەی دیکە بۆ ڕابواردن نەبووە.

* لەو سەردەمە کۆنانەدا کاتێ ئەو گۆرانیبێژانەی زووتر ناوت بردن، ئایا ئەوسا موزیکژەنی میللی هەبووە تا هاوکاریان بکات و لە شاییدا بەشداریان لەگەڵدا بکات؟

– ئەوسا وەک بزانم موزیکژەنێک بە نێوی (قالەڵا) هەبووە، ئەو موزیکژەنە باپیری گۆرانیبێژ (محەمەدی دانیش) بووە.

* مەبەستم زۆرتر لە موزیکژەنی میللی هی ئامێرە ڕەسەنەکانی خۆمانە وەک: (دەهۆڵ و زورنا و تەپڵێ زەرب و هی گڵێنە و نەقارە، یان دووتەپڵە و دووزەڵە و بلوێر و باڵەبان، یان نەرمە نای و شمشاڵێ قەمیش و کانزا و دەف و دایەرە و تەمبوور و تار و سەنتوور و کەمانچەی سەرچۆک و....تاد) ئەوانی دیکەیە؟

– حەسەن تووزەلەیەک هەبوو کە ئێستاش ماوە!

* بەڵکو باسێکی گۆرانیبێژانی دوای ئەو نەوەیەی سەرەوەش بکەیت؟

– لە ساڵەکانی (١٩٥٣ – ١٩٥٤)ی زایین گۆرانیبێژی میللی: ئیبراهیمی قادری پەیدا بوو، هەرچەندە بە نەزەری من شازترین گۆرانیبێژی ئەو سەردەمە (مەلا حوسێنی عەبدوڵڵا زادە) بوو، کە بە گوتنی شاد و جۆری هەڵپەڕکێ ناودار بوو، خۆش ئەوەیە ئەو گۆرانیبێژە یەکەم: (مەلا) نەبووە، دووەم: خوێندەواریش نەبووە! شتێکی دیکەی هەبووە لە قسەکردندا (لاڵ) بووە، قسەی زۆر بە زەحمەت بۆ هاتووە، کەچی لە گوتندا کێشەی نەبووە. هەر لەو ساڵەدا بابم (حەسەنی مامڵێ) وەک مامم (محەمەدی مامڵێ) ئەویش بۆ شایی داوەتان چووە، عەولای سنجانێ بە خۆی و بە (باڵەبان) و (دایەرە)کەیەوە شایی گێڕاوە، گۆرانیبێژی دیکە هەبوونە، (تۆفیق)ێک هەبووە ئەمڕۆ نەماوە، هەروەها (عەزیزەشەلی کارزان)یش هەبووە، ئەو سەردەمە لە ناوچەی موکریان ئەو گۆرانیبێژانە هەبوونە، لە هەمان کاتدا ئامێرەکانی وەک: (دایەرە و باڵەبان)یش هەبوونە، کەچی ئامێری دی نەبوونە!(٧)، تەنانەت ئەوسا کەسمان نەبووە (نۆتە)ی موزیک بزانێت. یەکەم کەس ساڵی (١٩٦٢)ی زایین لە ناوچەکە فێری نۆتە بووە (ئاغای جافەری مینایی) بووە. بابم و خەلیلی سەدیقی چوونەتە مەجلیسان گوتنیان گوتووە، سەرەتا (ئاغای سالحیان) فێرە ژەنینی ئامێری (کەمان) بووە، دوای ئەو ئینجا ئاغای جافەری مینایی. ئەو ماوەیە کەسێک پەیدا بووە، توانیویەتی ئەو گۆرانیبێژانە لە شوێنێکدا کۆبکاتەوە، ئەویش (ئاغای سەید ڕەحیمی قورەیشی) بووە، توانیویەتی هەموو ئەوانە لە بەرنامەیەکی هونەریدا کۆبکاتەوە. تاکە (ڕادیۆ) لە ناوچەی موکریان ساڵی (١٩٥٨)ی زایین پەیدا بووە، چونکە لەو ساڵەدا (عەبدولکەریم قاسم) شۆڕشی (١٤)ی گەلاوێژی لە عیراق لە دژی پاشایەتی بەرپاکردووە، شای ئێران چونکە ڕووخانی (مەلیک فەیسەڵ)ی بە دڵ نەبووە، هاتووە ئەو ڕادیۆیەی لە مەهابادێ داناوە، ئەو ڕادیۆیە لە سەر پشتی (زیل)ێکی سەربازی دانراوە، ئیدی لەو ڕادیۆیەوە خەڵکی لە دژی کۆماری نوێی عیراق هان داوە، بۆیە لەو ڕادیۆیەوە داوای گۆرانیبێژان کراوە، نە بابم و نە مامم محەمەدی مامڵێ سەرەتا وەک هەندێ گۆرانیبێژی دی بۆ ئەو ڕادیۆیە نەچوونە، بەڵام دواتر ئاغای قورەیشی هەر لەو ڕادیۆیەوە بەرنامەیەکی بە نێوی (گوڵان) داناوە، لەو بەرنامەیە خۆی هۆنراوەی خوێندۆتەوە و ئاغای مامڵێش گوتوویەتی، دواتر خەڵکەکە شەوان لەبەردەم بڵندگۆ(٨) گەورەکان کۆ بوونەتەوە. ئەوکاتە حکوومەتی شا لە هەندێ لە گۆڕەپانەکانی مەهابادێ ئەو بڵندگۆیانەی داناوە، ئەوسا خەڵک هەژار بووە، لە هەموو مەهابادێ (١٠ – ١٢) ماڵ ڕادیۆیان هەبووە، بۆیە خەڵکەکە شەوانە لە دەوری ئەو بڵنگۆیانە کۆبوونەتەوە، سەید ڕەحیمی قورەیشی لە بوارەکانی (شانۆ، بێژەری، ڕادیۆ) ڕۆڵێکی باشی هەبووە، دوای ڕووخانی شای ئێران لەسەر کارەکەی لایان داوە.

* دوای گۆرانیبێژانی وەک (ئیبراهیمی قادری و مەلا حوسێنی عەبدوڵڵا زادە) و ئەوانی دی، ئەم جارە کێ بوون وەک گۆرانیبێژ، یان موزیکژەن دەرکەوتن؟

– دوای ئەوانە هونەرمەندانی میللی گۆرانیبێژان: (سەید عەلی سەردەشتی، ڕەشادەتی، سەید محەمەدی سەفایی، عەلی گڵێنانی، ڕەسوڵی نادری) دەرکەوتن، ئەوانە تیپی ناو داوەت و کۆڕ و زەماوەند و هەڵپەڕکێ بوون.

* ئایا لە تەک ئەو هونەرمەندە میللییانە، هونەرمەندی دیکەی خاوەن شێواز و ستایلی دی هەبوونە؟

– بەڵێ، بۆ نموونە: (عەبدوڵڵای نەهری) کە لە شانۆگەری (دایکی نیشتمان) لە سەردەمی کۆماری مەهاباد ڕۆڵی سەرەکی گێڕاوە، کەسێکی زۆر دەنگخۆشیش بووە. دواتر سمایلی مامڵێ گوتی: ئەگەر بمانەوێ ئەو هونەرمەندانە بە زنجیرەی ساڵ دایان بنێین، لە ساڵی (١٩٣٦)ی زایین بەدواوە وەک خوارەوە دەردەچێت:

* عەلی خەندان، عەولای سنجانێ، مەنیج حەیران، مەلا کەریم، مام سەعیدی مامڵێ،(٩) برایم هەللامە، حوسێن مامڵێ، عەبدوڵڵای نەهری.

* دواتریش: حەسەنی مامڵێ، محەمەدی مامڵێ، خەلیلی سەدیقی.

* لە ساڵی (١٩٦٠)ی زایینیش بەدواوە: کامەرانی مەتەڕی، زولەیخا مەهابادی، ئەحمەدی فەیزابی، هەردوو برا محەمەد و ئەحمەد حەتووتە کە لە تەک گوتندا ئامێری دایەرەشیان لێداوە، ئەوانەی لەسەرەوە ناویانم برد (وێنە)ی هەموویانم هەیە.

کاک سمایل گوتی: «ڕۆناڵد ڕۆمان»ی فەڕەنسی دەڵێ: «هەر کاتێک زمان لە گوتن بکەوێت، موزیک دەست پێدەکات»، هەروەها گوتی: پڕۆژەی کتێبێکم لە دەستدایە کورتەیەکی ژیانی تەواوی گۆرانیبێژان و موزیکژەنانی کوردم کۆکردۆتەوە، بە تایبەتی گۆرانیبێژان و موزیکژەنانی ژن.

* بەو پێیەی ساڵانێکە لە دەرەوەی وڵات ژیان دەبەنە سەر، هیچ دۆکیومێنت، یان زانیارییەکی دروستتان، دەربارەی لایەنێکی هونەری، یان هونەرمەندێکی کوردی بواری گۆرانی و موزیک دەست کەوتووە ؟

– بۆ زانینت ساڵی (١١٠٠)ی زایین، خانم (لیزا شارەزووری)مان هەبووە، کە ئامێری (تەمبوور – تەمیرە)ی ژەنیوە.

* هیچ بەدواداچوونێکتان بۆ سەردەمانی (خانی لەپ زێڕین) کردووە، لە ڕووی ئەوەوە شەوانە لە دیوەخانەکانیدا چەند گۆرانیبێژ و بەیت و بالۆرە خوێن و حەیران و لاوک و پایزە و بوهار و گەلۆ بێژ هەبوونە، یان چەند تیپی دەهۆڵ و ئامێرژەنی ئامێرەکانی وەک (نەققارە – دووتەپڵە) و تەپڵ و سەنج و ئەوانە کە لە کاتی شەڕەکاندا لە ناو لەشکرەکەیدا هەبوونە و بەکاری هێناون؟

– لە (قەڵای دمدم – ئەحمەد لۆ)یەک هەبووە، (حەیران)ی گوتووە، لە شەڕی (شەمزینان)یشدا ئامێرەکانی جۆری (ڕەزم)ی وەک: (دەهۆڵ)یان پێ بووە، ژنێک بە نێوی (زادینە خانم) کە مێردەکەی لەو شەڕانەدا کوژراوە، بە خۆی و بە (١٠٠٠) جەنگاوەرەوە بە هانای خانی لەپ زێڕینەوە هاتووە و لە ناو جەنگاوەرەکانیشدا زیاد لە دەهۆڵ کوتێک هەبووە.

* ئەو زانیارییانەی ئێستا باست کردن لە کتێبەکەی (عەرەبی شەمۆ) وەرت گرتوون؟

– نەخێر، بەڵکو کتێبێکم نووسیوە لەسەر ڕۆڵی ژنانی کورد هەر لە سەدەی (حەفتەم) تا سەدەی (بیستەم).

* تا ئەمڕۆ چەند بەرهەمی هونەریتان بڵاوکردۆتەوە، مەبەستم لە (CD) و (کاسێت)ـە ؟

– یەکەم بەرهەمم ساڵی (١٩٨٠)ی زایینی بڵاوکردەوە، ئاهەنگێک لە شاری (شنۆ) سازکرا بەبۆنەی (٢٥)ی گەلاوێژەوە، تیپی موزیک لەلایەن (ئیقبالی حاجبی) سەرپەرشتی دەکرا. ساڵی (١٩٨٦) هاتم لێرە لە سلێمانی بە هاوکاری هونەرمەند (دلێر حوسێن) بە دزی چەند سروودێکم تۆمارکرد، هۆنراوەکان هی هاوڕێی خۆشەویستم (مەهاباد قەرەداغی) بوون، کاسێتەکە بە نێوی (کۆچ) بوو.

* حەز دەکەین بزانین ماوەی چەند ساڵ پێشمەرگە بوویت؟

– ساڵی (١٩٧٨)ی زایینی بووم بە پێشمەرگە، تا ساڵی (١٩٨٧)ی زایینی، ئەو ماوەیە پێشمەرگەی (حزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران) بووم. تا ساڵی (١٩٨٥) لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ناوچەی (نەواری مەرزەکان) بووین و دواتر هاتین بۆ دێی (گەورە دێ) و ئینجا بۆ باشووری کوردستان بۆ ناوچەی (گەڵاڵە). ئەو سەردەمە زۆر سروود و گۆرانیم بۆ پێشمەرگە و بۆ شۆڕش و بۆ کوردستان گوتووە.

* دەتوانی باسی (قەتار)ی لای خۆتانم بۆ بکەیت،

یان پارچەیەکم بۆ بڵێیت؟

– لێرە کاک سمایلی مەلا بە سوپاسەوە چەند پارچەیەک قەتاری بۆ خوێندم. بە هۆی ئەو گوتنانەوە بۆم ساغ بووەوە کە ئەو شێوە گوتنی (قەتار)ـەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ڕێک ئەوەیە کە دەیان جار بە دەنگی هونەرمەند (محەمەدی مەلا) بیستوومانە و وەک کاک سمایل باسی کرد: (شێواز و جۆری دیکەی گوتنیشی هەیە)، بەڵام بۆ میژوو دەبێ ئەوە بڵێین کە:

«مەقام، یان شێوە گوتنی (قەتار)ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە هیچ جۆرێک پێوەندی بە مەقامی (قەتار)ی ناوچەی گەرمیانەوە نییە. (وریا)».

کاک سمایل گوتی: بابم لەگەڵ بنەماڵەی (نەهری) بە تایبەت لەگەڵ (حاجی سەید عەبدوڵڵا فەندی شەمزینی) زۆر تێکەڵ بووە، گەلێک جار لە تەکیەی ئەوان تێی چریکاندووە و (قەتار)ی گوتووە، چونکە بنەماڵەی مەلا هەر لە سەرەتاوە (مرید)ی شێخانی (نەهری) بوونە. لە بیرمە بابم بە قەتار دەیخوێند:

خانەقام دی بە چۆلی
بۆ کەسی تێدا نەبوو؟
چەن گریام و لەخۆمدا
غەوسی (سانی) دیار نەبوو
هەر بە (تیفل)ی تا بە پیری
قەت دڵم بێ غەم نەبوو
گەردشی ئەم چەرخە کۆنە
قەت لە من غافڵ نەبوو

کاک سمایل گوتی: شایانی باسکردنە، بابم شیعرەکانی (وەفایی) بە (قەتار) دەگوتن.

* دەکرێ بزانین نازناوی (مەلا) لە چییەوە هاتووە؟

– باپیرە گەورەمان ناوی (مام عەلی) بووە، کاتێک چووە پێناسەی شارستانی بۆ خۆی و منداڵەکانی دەربێنێ، لێیان پرسیوە: ناوت چییە؟ لە وەڵامدا گوتبووی: ناوم (مەلا)یە، ئیتر ئەو نازناوە لەوکاتەوە داکەوتووە.

مەبەستە هاتوچۆی تەکیەکانی هەولێرم کردووە، لام ڕوونە کە لە ناو (تەکیە)دا (تیپی موزیکی ئامێرەکانی ڕەزم) هەیە و تا ئەمڕۆش هەندێ لەو ئامێرانە لە کاتی زیکر و ستایشی پەروەردگاردا لە ناو تەکیەکان بەکاردێن، کەچی لە خانەقادا ئەوە نییە. (وریا).

(٢) داوەت: مەبەست لە ئاهەنگی بووک گواستنەوەیە.

(٣) پرینگاونەتەوە: ڕەنگە مەبەست لەوە بێت، گۆرانیبێژەکان هەڵوەستەیەکیان کردووە و لە گوتن ساردبوونەتەوە، (وریا).

(٤) کاک سمایل باسی کرد و گوتی: مەنیج حەیران و خوشکەکەی بە ئەسڵ خەڵکی دێی (سەرشێو)ی سەر بە شاری سەقزن، ئەو دێیە دەکەوێتە نێوان شارەکانی (بۆکان) و(سەقز)ـەوە.

(٥) کاکە جۆ و شەنگە جۆ: دوو برا بوونە و لە ناوچەی موکریان لە گوتنی گۆرانی میللیدا ناویان هەبووە.

(٦) ئەو وێنەیە ڕەنگە تەمەنی (٥٠) ساڵ بێت و لە ناو شاییەکی ڕەشبەڵەکی گەورەدا وەرگیرابێت، بۆیە هەرچی هەوڵمان دا نیشانی بدەین بێ سوود بوو.

(٧) ئەمە ڕای کاک (سمایلی مەلا)یە و لەگەڵ ئەو ڕایەیدا نیم، دڵنیام نەک ئەو سەردەمانە، بگرە زۆر زووتریش کورد خاوەنی دەیان ئامێری ساکاری موزیک بووە، کە هەندێکیان لەناوچوونە و هی دیکەیان تا ئەمڕۆ ماون، هەر بۆ نموونە: شمشاڵی شوانان کە بە شایەدی دەیان مێژوونووس لەوانە: مێژوونووسی عەرەب (پارێزەر عەباس ئەلعەزاوی)، کە ئەویش لە دەستنووسە زۆر کۆنەکانەوە وەریگرتووە، دەڵێ: کورد بەر لە هەزاران ساڵ پێش ئەمڕۆ ئامێری (شمشاڵ)ی لەبەر مێگەلدا بەکارهێناوە. دیسان ئامێری (تەمبوور) کە بە دۆکیومێنت هەیە (ئەهلی هەق – ١٠٠٠) ساڵە، یان زیاترە لە بۆنەی ئایینی تایبەتی خۆیاندا بەڕێزەوە ژەندوویانە و سوودیان لێ بینیوە، (وریا).

(٨) بڵندگۆ: مەبەست لەو ئامێرەیە کە لە ئاهەنگەکاندا دەنگ گەورە دەکات.

(١٩) مام سەعیدی مەلا: بابی هونەرمەند (محەمەدی مەلا)یە و وەک دەگێڕنەوە: زۆر دەنگخۆش بووە.

تێبینی: ڕۆژی ١٧ی مانگی ئابی ساڵی ٢٠١٠ لە هەولێر لە بەڕێوەبەرایەتی کەلەپووری کورد، ئەم چاوپێکەوتنە ساز کراوە.

پەراوێزەکان:

(١) خانەقا: بەڕای من کاک (سمایلی مەلا) مەبەستی لەو وشەی خانەقایە (تەکیە) بوو بێت، بەو پێیەی سالانێک بۆ ئەم